

Hemkulturen värd att bevara?

En sommar i Stockholm i början av 1970-talet. Jag hade fått ett vikariat på ett ålderdomshem på Södermalm. Jag trivdes med allt detta nya och på min lediga tid rörde jag mig kors och tvärs i ett spännande utforskande. På stora reklampelare mötte jag en jättebild av någon som liknade mig själv; en leende leksandskulla med en läskedryck i ett stadigt grepp i handen. Javisst tänkte jag, det är klart att Dalarna bor även här, i en stad byggd av dalkarlar. Vad vore mer naturligt? En våg av folklore hade påverkat även reklamen. Folkdräktsbäraren hade rests högt ovan trottoarerna.

Men den gyllene välvilligheten skulle ta slut. För litet mer än tio år sedan befinner jag mig i huvudstaden på ett jobbmöte, som jag lämnar litet i förtid för att se om mina aningar ska besannas eller inte. Det är mörk vinter och en kall vind för mig genom Vasastan ner till ett konstgalleri i ett trångt källarutrymme. Jag hade läst recension efter recension i storstadspresen som hylat en utställning där en konstnär monterat folkdräktsdelar med hakkors och andra attiraljer. Syftet var att förknippa symbolerna med hembygdsrörelsen. Den dystra källarupplevelsen och den oförstående reaktionen från konstnären och hans eniga supportrar, klippte bryskt av min ditintills obrutna tro på att hembygdkulturen var allmänt respekterad. I stället var det tvärtom.

Hösten 2013. Begreppet hembygd är fortfarande pulshöjande. På flera håll i landet anordnar nu museer och andra i kultursektorn stora konferenser där kulturarvet ifrågasätts. Att hembygds kärlek skulle kunna inrymma annat än kärlek är en synpunkt som framförs.

Jag vill försöka visa att det finns goda skäl att värna det kulturarv som idag ställs mot väggen.

Folklivsforskning och hembygdsrörelse

Intresset för andra folks kulturer och för vår egen har funnits sedan långt tillbaka. Det som idag benämns etnologi kallades från början folklivsforskning och tog fart med de nationalromantiska strömningarna i 1800-talets början. Rötterna till den etnologiska forskningen i Sverige går tillbaka till stormakts-tiden på 1600-talet.

Hembygdsrörelsen växte fram i slutet av 1800-talet i anslutning till tillkomsten av de regionala fornminnesföreningarna. Dalarnas hembygdsförbund bildades 1915 som landets första landskapsförbund. Syftet var att främja den lokala och regionala folkkulturen. Vid industrialismens genombrott på 1870-talet betonades vikten av att rädda den gamla bygdekulturen. Intresset för allmogens kultur ökade också i samband med samhällets demokratisering och den folkbildning som samhällsutvecklingen innebar.

Rörelsen har främst inriktats på den materiella folkkulturen som hembygds-gårdar, men även på muntliga traditioner. Förgreningar finns i intresset för folkmusik, folkdans, hemslöjd, folkdräkter och släktforskning.

Etnologin har numera övergått till samtidsforskning. Under senare årtionden har den lokala avgränsningen mist något av sin tidigare betydelse till förmån för historiska och kulturella processer samt etnicitetsforskning (om tillhörighet till en folkgrupp).

Ett ifrågasatt arv

Ett påstående som ibland framförs är att kulturarvet utesluter minoritetsgrupper från att känna sig delaktiga. Men det finns ju inget som hindrar att dessas liv och upplevelser beskrivs och ges plats. Det har nog alltid varit så att folk i de geografiska eller sociala utkanterna haft svårt att få uppmärksamhet. I den femte delen av verket Sveriges Historia ägnas 1700-talets mode, stil och ideal flera kapitel, medan det senaste och betydelsefulla bondeupproret i Dalarna 1743 ges en och en halv sida.

Värdet av lokalhistoria

Uppväxt i Siljansbygden har jag hela tiden den där pulserande basgången av stolthet för sedvänjor, minnesmärken, dräkter och dialekter. Därför har

jag svårt att bortse från ett högst levande kulturarv; en tillgång att spegla den närvarande tiden i och något att vårda för kommande generationer. Man kan i detta nu hysa samma fara som folklivsforskaren Lärka Karl noterade i "Budkaveln" 1919. Han framförde det angelägna i att dokumentera den urgamla livsformen i bygdekulturen som var på väg att försvinna. "Snart ska allt, som varit det säregna, utmärkande och självständighetspräglade för vår bygd, vara försvunnet. En gång i framtiden, fast för sent, skola vi kanske inse, vad vi gått förlustiga".

Bus Gunnel Åkesson

Härbret vid Lärkastugan i Klikten.

Foto: Bus Gunnel

Jag har haft turen att få överta min mors pärmar med tidningsklipp om händelser från Sollerösocknen från 1950-talet och fram till tiden för millennieskiftet, tills synen inte längre medgav henne att fortsätta med sin syssla. Här finns det mesta samlat som rört öns ljusa ögonblick, men även dess allvarliga; artiklar om tilldragelser, märkesdagar, arbetsliv och folknöjen. Till detta kan läggas hennes dagboksanteckningar från flera årtionden.

Dessa efterlämnade vittnesmål från strövtåg i hembygdens tid och rum är handfasta bevis för att sammanhang och hemhörighet är en förutsättning för att folkminnen och ting ska bevaras och att krönikor, dialektordböcker och andra skrifter med lokal anknytning ska fortsätta att ges ut. Att överge ett kulturarv som byggts upp under lång tid och skapa nya identiteter låter sig inte lätt göras; men om det lyckades skulle det kunna leda till oöverskådliga konsekvenser. Museernas uppgift är att visa upp och värna kulturminnena i alla dess delar. I detta ingår också nutidsdokumentation. Göra arvet levande och förklara. Men att skriva om historien gör man inte med mindre än att nya fakta skulle komma fram.

Min födelseplats är väl beforskad men fortfarande finns oupphämtade gåtfullheter. I slutningen söder om Utanmyra låg för länge sedan Vickelsbyn. Den är nu helt borta, så när som på en ansamling av stenar. Och i körsbärsblomstid skickar den ännu sina ögonkast. Byn omnämns i inventeringen 1571 när Älvsborgs lösen skulle uttaxeras; då fanns i byn 87 kreatur. Under 1600-talet försvann Vickelsbyn från skattelängderna och kartan. Mågsbudär är ett annat naturskönt ställe som ligger i norra Utanmyra, utan fastboende sedan länge. Varför flyttade folket därifrån till sämre jordar? Jag hann fråga byns ålderman Hållanders Erik om detta innan han drog vidare till de långväga fäbodarna. Enligt hans mening var det för att ingen tordes bo kvar på en plats med så mycket kraft dold i marken.

Och fornminnena ger prov på sin vitalitet. När det nya året ringdes in 2013 i Sollerö kyrkas sakristia var det med en kyrkklocka som blev gjuten 1530.

Bus Gunnel

Källor:

Nils-Arvid Bringéus, "Människan som kulturvarelse".

<http://sv.Wikipedia.org> Hembygdsrörelsen i Sverige resp. Etnologi.

Budkaveln 1919, Sool-Öen 1992

"Kråk Ulof i Bäck å ana rikti fok"; Per Wirtens förord